

2. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i njegova povezanost sa odgojem i obrazovanjem za demokratsko građanstvo¹⁵

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava usko su povezani i međusobno se podržavaju. Oni se razlikuju više u usmjerenju i obimu, nego u ciljevima i praksi. Obrazovanje za demokratsko građanstvo odnosi se ponajprije na demokratska prava i odgovornosti i aktivno učestvovanje u odnosu na građanske, političke, socijalne, ekonomske, pravne i kulturne sfere društva, dok se obrazovanje za ljudska prava bavi širim spektrom ljudskih prava i osnovnih sloboda u svakom području ljudskog života.

Povelja Vijeća Evrope o Odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i odgoju i obrazovanju za ljudska prava usvojena u sklopu Preporuke CM/Rec (2010.) 7 Odbora ministara, 11. maja 2010.

Sljedeće poglavlje detaljnije prikazuje povezanost između odgoja i obrazovanja za ljudska prava i odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo.

Ujedinjene nacije i njegove specijalizovane agencije su već prije nekoliko desetljeća formalno priznale pravo na odgoj i obrazovanje za ljudska prava, to jest pravo građana na informisanje o pravima i slobodama sadržanim u sporazumima o ljudskim pravima koje su ratifikovale njihove zemlje. Vlade su odgovorne za implementaciju odrednica ljudskih prava kroz zakone, načela i praksu. Izvještavaju o njihovom napretku podnoseći periodične izvještaje tijelima sporazuma. Posmatračke organizacije kao što su grupe za ljudska prava dodatno pomažu u praćenju napretka.

Očigledno je da bi građani trebali poznavati i cijeniti svoja ljudska prava kao i uvažavati tuđa. Neophodno je i da razumijemo zakonsku odgovornost vlada da provode naša prava. Trebali bi poštivati naše građanske etičke odgovornosti, da njegujemo i zagovaramo ljudska prava u svakodnevnom životu. Znanje i spremnost spoznavanja i odgovornog provođenja svojih i tuđih prava započinje još u ranoj fazi života: u našim porodicama, našim školama i našim zajednicama.

Osvrćući se na odgoj i obrazovanje za ljudska prava, agencije UN-a poput Kancelarije Visokog predstavnika za ljudska prava, UNESCO-a i UNICEF-a, zajedno s međuvladinim organizacijama poput Vijeća Evrope i nacionalnih agencija za ljudska prava, izričito sugerišu da se obrađivanje tematike ljudskih prava uvrsti u školovanje.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava sadrži normativnu i zakonsku dimenziju. Zakonska dimenzija uključuje razmjenu sadržaja o kriterijima međunarodnih ljudskih prava utjelovljenih u sporazumima i poveljama kojima su se naše države obavezale. Ti kriteriji obuhvataju civilna i politička prava, kao i ona socijalna, ekonomska i kulturna. Posljednjih godina su tom sve širem okviru dodana i ekološka i kolektivna prava. Zakonska dimenzija prepoznaje važnost kontrole i odgovornosti kako bi se osiguralo da vlade ostvaruju sve elemente odredbi o ljudskim pravima.

Istovremeno je odgoj i obrazovanje za ljudska prava normativna i kulturna djelatnost. To je vrijednosni sistem koji pomaže svima da razmisle o tome do koje su mjere njihove svakodnevne aktivnosti u skladu s normama i vrijednostima ljudskih prava. Implementaciju pristupa utemeljenog na ljudskim pravima u školstvo obradit ćemo detaljnije u nastavku ovog priručnika.

U pogledu razredne nastave, odgoj i obrazovanje za ljudska prava (kao i odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo) uveliko promoviraju interaktivne metode usmjerene na učenika, te zagovara sljedeće pedagoške pristupe:

- iskustveni i aktivni: primijenjuju učenikovo predznanje u izvršavanju aktivnosti kojima se stiče iskustvo i nova znanja;
- problemski: dovode u iskušenje učenikovo predznanje;
- participatorni: potiču kolektivno nastojanje u razjašnjavanju koncepata, analiziranju tema i izvršavanju aktivnosti;
- dijalektički: zahtijevaju od učenika da upoređuju svoje znanje s onim iz drugih izvora;
- analitički: zahtijevaju od učenika da razmisle o tome zašto su stvari upravo takve kakve jesu i kako su takve postale;

¹⁵ Autor: Felisa Tibbitts (2009.). Originalni izvor: Tibbitts F. (2008.), "Odgoj i obrazovanje za ljudska prava" u Bajaj M. (ur.), *Enciklopedija odgoja i obrazovanja za mir*, Information Age Publishing, Charlotte, NC.

- terapijski: promoviraju ljudska prava u intra- i interpersonalnim odnosima;
- usmjereni na razvoj strateških vještina: usmjeravaju učenike da postave vlastite ciljeve i osmisle strateške načine postizanja istih; te
- usmjereni na postizanje ciljeva: dopuštaju učenicima da planiraju i organizuju aktivnosti u skladu sa svojim ciljevima.¹⁶

Odgovj i obrazovanje za ljudska prava u nastavnim planovima i programima mnogih zemalja podudara se s odgojem i obrazovanjem za demokratsko ili globalno građanstvo, preuzimanjem temeljnih koncepata građanskog obrazovanja i njihovom primjenom na univerzalniji i kritičniji način. Znanje o ključnim konceptima i činjenicama, te aspekti građanske inicijative i građanskih vještina nalaze svoju primjenu u područjima globalne društvene odgovornosti, pravde i aktivnom djelovanju u društvu.

Osim toga, odgovj i obrazovanje za ljudska prava eksplicitno podstiče društvenu odgovornost i aktivno djelovanje učenika. No, istovremeno i prevazilazi promovisanje participacije kao elementa reprezentativne demokratije, pridodajući aktivnom djelovanju učenika spektar prava. Svako preduzimanje neke akcije može se suštinski procijeniti kao ostvarivanje nečijeg prava. Ono također može odigrati značajnu ulogu kao sredstvo u borbi protiv ugnjetavanja ili nepravde.

Obiman normativni okvir odgoja i obrazovanja za ljudska prava te široki spektar potencijalnih učenika rezultirali su u brojnim varijacijama načina na koje je odgovj i obrazovanje za ljudska prava implementiran. Iako je definisan univerzalnim okvirom međunarodnih (katkad i regionalnih) normi, određena poglavlja i njihova primjena zavise od lokalnog i nacionalnog konteksta. Pored toga, odgovj i obrazovanje za ljudska prava je u kontekstu škole prilagođen uzrastu učenika i uslovima nacionalnih/ lokalnih škola i obrazovnih politika.

Tematika i sadržaji ljudskih prava u školskim kurikulumima mogu poprimiti oblik interkulturalne tematike pod mandatom odgojno-obrazovne politike ili mogu postati sastavni dio postojećih školskih predmeta, kao što su historija, civilno/građansko obrazovanje, društvene i humanističke nauke. Odgovj i obrazovanje za ljudska prava se može naći i u umjetničkim projektima, neformalnim klubovima i posebnim događanjima koja se održavaju u školskoj sredini.

Kao što sugeriše Povelja Vijeća Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, ta su obrazovna područja međusobno usko povezana i međusobno se podržavaju. Razlikuju se više u usmjerenju i obimu, nego u ciljevima i praksi. Obrazovanje za demokratsko građanstvo odnosi se ponajprije na demokratska prava i odgovornosti i aktivno učestvovanje u odnosu na građanske, političke, socijalne, ekonomske, pravne i kulturne sfere društva, dok se obrazovanje za ljudska prava bavi širim spektrom ljudskih prava i osnovnih sloboda u svakom području ljudskog života..

Gdje odgovj i obrazovanje za ljudska prava i odgovj i obrazovanje za demokratsko građanstvo koegzistiraju unutar školske sredine, uzajamno se i podstiču. 1999. objavljena je Studija o civilnom odgoju i obrazovanju Međunarodnog udruženja za odgovj i obrazovanje¹⁷ koja je koristila podatke sakupljene između 88 000 14-godišnjaka iz 27 zemalja.¹⁸ Izvršena je analiza s ciljem ispitivanja razlika u nivou znanja učenika iz različitih zemalja na temu ljudskih prava u uporedbi s drugim oblicima civilnog znanja, te stavova učenika prema promovisanju i prakticiranju ljudskih prava.

Ta je analiza pokazala da način na koji učenici doživljavaju demokratiju u školi kao i u odnosu na međunarodna pitanja uveliko zavisi o nivou njihovog znanja o ljudskim pravima. Faktori koji bi se mogli nazvati “demokratija u školi” imali su važnost za stavove pojedinih učenika o ljudskim pravima. Analiza podataka Međunarodnog udruženja za odgovj i obrazovanje potvrdila je da učenici koji su bili najizloženiji praksi demokratskih ideala unutar učionica i škola često posjeduju pozitivne stavove o ljudskim pravima. Osim toga, učenici s višim nivoom znanja o ljudskim pravima češće su se sretali sa međunarodnom tematikom, posjedovali izraženije norme za aktivno građanstvo, te bili politički učinkovitiji.

Škole koje nude odgovj i obrazovanje za ljudska prava i odgovj i obrazovanje za demokratsko građanstvo u doticaju jedno s drugim pripremaju svoje učenike da postanu sposobni i odgovorni građani koji poznaju i njeguju svoja prava i slobode.

¹⁶ ARRC [Asia-Pacific Regional Resource Center for Human Rights Education] Regionalni resursni centar Azije i Pacifika za odgovj i obrazovanje o ljudskim pravima (2003.), “Šta je odgovj i obrazovanje za ljudska prava”, *Paket za odgovj i obrazovanje za ljudska prava*, ARRC, Bangkok.

¹⁷ The International Education Association (IEA).

¹⁸ Torney-Purta J., Barber C. H. i Wilkenfeld B. (2008.), “Kako adolescenti u dvadesetsedam zemalja razumiju, podržavaju i provode ljudska prava”, *Časopis o društvenim pitanjima* 64:1.